

Til: LO

Fra: Creo – forbundet for kunst og kultur

Oslo, 21.08.2023

Innspill om utfordringer knyttet til sosiale ordninger for selvstendig næringsdrivende og frilansere

Bakgrunn

Creo er Norges største fagforbund og interesseorganisasjon for yrkesutøvere og studenter innen kunst- og kulturfeltet. Creo har over mange år opplevd at oppdragsgiverne i større og større grad forlanger at kunstnere og kulturarbeidere må utføre arbeid som selvstendige oppdragstakere. Den som vegrer seg, risikerer å miste oppdraget. Konsekvensen er at våre medlemmer mister trygderettigheter, står uten yrkesskadeforsikring og at arbeidsmiljøloven og fremforhandlede tariff- og normalavtaler ikke gjelder. Vi ser derfor svært positivt på at det 1. januar 2024 trer i kraft endringer/presiseringer i arbeidsmiljøloven som vil bidra til å sikre riktig klassifisering av kunstnere og kulturarbeidere, og få bukt på den ulovlige oppdragsvirksomheten. Når flere fremover blir riktig klassifisert som arbeidstakere vil dette styrke deres sosiale rettigheter og sikkerhetsnett.

Samtidig er den største gruppen av kunstnere og kulturarbeidere selvstendig næringsdrivende (primært enkeltpersonforetak) og frilansere, og mange av disse har både et lavt og svært usikkert inntektsnivå, preget av syklus- og lappeteppøkonomi. Dette er kunstnere og kulturarbeidere som arbeider på en slik måte at ansettelser ikke er aktuelt, og omfanget av denne gruppen vil nok holde seg relativt stabilt, selv om en del kunstnere fremover vil måtte ansettes fast eller midlertidig i ulike virksomheter. Det er derfor avgjørende å sikre denne hovedgruppen av kunstnere og kulturarbeidere et sosialt sikkerhetsnett.

Om departementets spørsmål

I høringsnotatet vises det til at det i regjeringens politiske plattform er flere punkter som omhandler selvstendig næringsdrivende og frilanseres sosiale ordninger, både generelt og for særskilte grupper;

- **Styrkje kunstnarøkonomien** og leggje til rette for at kunstnarar og kulturarbeiderar får **betre rettar** og arbeidsmoglegheiter.
- **Forbedre sykelønnsordningen**, også for selvstendige næringsdrivende.
- **Utrede om selvstendig næringsdrivende og frilansere skal opparbeide seg sterkere rettigheter til inntektssikring.**
- **Utrede og forbedre sosiale ordninger** for selvstendig næringsdrivende.

Dette er gode ambisjoner. Creo setter derfor pris på muligheten for å komme med innspill, men opplever at spørsmålene departementet ber om tilbakemelding på er svært avgrenset, og ikke nødvendigvis adresserer kjernen i utfordringene. Vi er også noe skuffet over at Meld. St. 22 (2022–2023) «Kunstnarkår», ikke har kommet lenger i å foreslå konkrete løsninger, sett mot ambisjonene og løftene i Hurdalsplattformen.

«Kunstnarkår» viser til at «*tilgangen til sosiale rettar heng saman med innbetalinga til folketrygda*», noe vi har forståelse for. Samtidig foreslår ikke meldingen noen utredning av mulige finansieringsløsninger for å realisere Regjeringens ambisjoner for utvidede rettigheter. Eksempelvis har mange tatt til orde for å innføre en *oppdragsgiveravgift*, tilsvarende arbeidsgiveravgiften, noe som hverken nevnes, eller

tilsynelatende vurderes utredet. En slik avgift ville kunne finansiere det økonomiske «gapet» mellom selvstendiges innbetalinger til Folketrygden i dag, og muligheten for styrkede rettigheter. Utfordringene rundt kunstneres svake pensjon og manglende tjenstepensjonsrettigheter, ville kunne løses gjennom en slik ordning, det samme ville en inntektssikringsordning tilsvarende dagpengeordningen for arbeidstakere.

Vi vil likevel påpeke at risikoen for at en slik oppdragsgiveravgift vil kunne «spise» av honorarer, og med dette svekke kunstnerøkonomien, er til stede. Det er derfor viktig at en slik mulig løsning utredes grundig, og at nivået på en avgift vurderes i forhold til både betalingsvilje og betalingsevne i feltet. Ikke minst ettersom mange kunstnere og kulturarbeidere ofte går inn og ut av ulike roller, og bytter mellom å være oppdragstakere en dag og oppdragsgivere for kolleger i egne prosjekter den neste

Det mest kritiske når det gjelder sykepengere rettigheter er selvsagt de økonomiske konsekvensene ved langtidssykdom. Creo har over flere år, pekt på nødvendigheten av å heve sykepengegrunnlaget etter dag 16 fra 80 til 100%. Vi har tidligere foreslått overfor Stortinget – og fått gjennomslag for – hevinger av denne satsen, og det er ukomplisert og svært treffsikkert å gjøre denne endringen med en gang.

Det er likevel viktig å presisere at de manglende rettighetene ved kortvarig sykdom også er en stor utfordring for våre medlemmer. Creo erfarer at kunstnere og kulturarbeidere ofte presser seg til å arbeide ved sykdom, rett og slett fordi de ikke har råd til å miste hverken inntekten ved det aktuelle oppdraget eller mulige fremtidige oppdrag. Å presse seg uforvarlig på kort sikt kan ofte føre til langsiktig sykefravær og langvarige helseutfordringer. Det må derfor også sees på hvordan selvstendige kan ivaretas bedre de første 16 sykedagene, enten gjennom utvidede rettigheter til sykepenger eller gjennom en forsikringsordning de har råd til å tegne.

COVID-pandemien fungerte som et forstørrelsesglass på mange av disse problemstillingene generelt, og særskilt mangel på inntektssikring. Hadde ikke Creo svært tidlig sikret en kompensasjonsordning for selvstendig næringsdrivende, ville utallige kunstnere og kulturarbeidere stått på bar bakke uten noen form for inntekt, og feltet ville vært enda hardere rammet enn det ble. Det må unngås at en slik situasjon oppstår igjen, ved å legge til rette for strukturelle endringer, som sikrer grupper som ikke har forutsetning for ansettelser, rettigheter til å kunne leve av.

Sett opp mot lovnadene i Hurdalserklæringen mener Creo at;

- **sykepengedekningen for selvstendig næringsdrivende (enkeltpersonforetak) må økes til 100 prosent fra 17. sykedag.**
- **det må utredes hvordan selvstendig næringsdrivende (enkeltpersonforetak) kan opparbeide seg bedre rettigheter for de første 16 sykedagene, enten gjennom en utvidet rett til sykepenger eller gjennom en gunstigere forsikringsordning.**
- **det må utredes en inntektssikringsordning for selvstendig næringsdrivende tilsvarende dagpenger som tar hensyn til kunstnerøkonomien.**
- **det må utredes, og vurderes å innføre, en oppdragsgiveravgift**
- **det må arbeides videre med å løse kunstnere og kulturarbeideres pensjonsutfordringer og manglende tjenstepensjonsrettigheter. En god start vil være å innføre tjenstepensjonsrettigheter på alle arbeidsstipend, jf. prinsippet om pensjon fra 1 dag og 1 kr.**
- **det bør innføres minstefradrag på næringsinntekt, tilsvarende dagens minstefradrag på lønnsinntekt. Dette for å motvirke den negative effekten som investeringer i egen næringsvirksomhet har for beregningsgrunnlaget av trygdeytelser,**

Departementets konkrete spørsmål til innspillsrunden

Manglende kunnskap

Etter Creos erfaring er det stor mangel på kunnskap blant selvstendig næringsdrivende og frilansere når det gjaldt egne trygderettigheter. Dette kom tydelig til syne ved nedstengningen av kultursektoren i 2020 pga pandemien, hvor Creo opplevde svært mange henvendelser fra selvstendige som var fortvilet blant annet fordi de hadde oppdaget at de ikke hadde krav på dagpenger. Kunnskapsnivået synes å være noe høyere etter, og på grunn av, pandemien, men fortsatt er det konkrete kunnskapsmangler.

Det er også blandet kunnskap om de ulike tilknytningsformene, og hva disse innebærer. Dette kompliseres naturlig nok av at svært mange har en kombinasjon av ulike tilknytningsformer og inntektskilder, og også av at bransjen generelt bruker begrepet «frilanser» om alle som ikke er fast ansatte, være seg midlertidig ansatte, ikke ansatte lønsmottakere eller selvstendig næringsdrivende.

Informasjonskilder

Hvilke kilder frilansere og selvstendig næringsdrivende benytter seg for å få kunnskap og informasjon om egne sosiale rettigheter varierer nok mye fra person til person. Som nevnt over opplever Creo at mangel på grunnleggende kunnskap som regel gjør at frilansere og selvstendig næringsdrivende ikke bedriver informasjonsinnhenting før vedkommende har et konkret behov for kunnskap. Altså når de står i en situasjon hvor de har behov for en ytelse fra folketrygden. Dette er i seg selv en problemstilling som fører til at mange ikke innretter sin egen hverdag med tanke på at de kan bli syke eller lignende, og når det da først skjer må de drive informasjonsinnhenting og blir ofte overrasket over begrensningene i systemet, eller at de får et lavere beregningsgrunnlag enn om de hadde hatt kunnskap til å planlegge for mulig sykdom.

Creo har i en årrekke drevet regelmessig opplæring av våre medlemmer, både gjennom kurs, foredrag og artikler, og gjennom individuell medlemsbistand. Når det gjelder konkrete kilder er det Creos erfaring at mange av våre medlemmer først og fremst forholder seg til de den informasjonen de kan finne på nettsider til de forskjellige bransjeorganisasjoner. Mange gir tilbakemelding på at de også forsøker å finne informasjon på NAV sine nettsider, men at de ofte føler denne er vanskelig å forstå eller at den ikke nødvendigvis treffer de med kombinasjonsinntekter eller kunstner-/syklusøkonomi. Ofte kontakter også medlemmer Creo etter en første kontakt med NAV, med behov for hjelp til å tolke og forstå informasjonen de har lest eller mottatt.

Det er videre flere som uttrykker at de har en motvilje mot å kontakte NAV direkte på telefon/chat/e-post, da de tidligere har mottatt det de beskriver som feilaktig rådgivning, eller at de ikke blir møtt med forståelse fra NAV sin side ifht hvordan en kulturarbeiders hverdag ser ut.

Kunstnerne og kulturarbeidernes møte med NAV

I kontakt med NAVs saksbehandlere rapporterer mange om å møte manglende kunnskap om, og forståelse for, realitetene i arbeidslivet innen kunst- og kulturfeltet. I de tilfellene NAV har adgang til å gjøre skjønnsmessige vurderinger, virker disse til dels vilkårlige, og kan variere mye i tilsynelatende like tilfeller. Det er her viktig å påpeke at det ikke bare er enkeltpersoner som erfarer dette. Selv Creos erfarne jurister mottar ulike, og til dels motstridende tolkninger, av eksempelvis rundskriv, i sin kontakt med NAV.

Hvilke utfordringer Creos selvstendig næringsdrivende, frilansere og personer med kombinerte inntekter møter med Arbeids- og velferdsetaten kan oppsummeres i følgende punkter:

- Vanskeligheter med å finne relevant informasjon på nettsidene
- Vanskeligheter med å forstå informasjon og regelverk/rundskriv.
- Problemer å få tak i rådgivere med kompetanse på det å være selvstendig næringsdrivende, frilansere og det å ha kombinerte inntekter og syklusøkonomi.
- En motvilje mot å ta kontakt med NAV direkte i frykt for å skulle bli "tatt" på å ha gjort noe feil, eller fordi de tidligere har opplevd å få feil rådgivning.
- En klar oppfattelse av at NAV ikke forstå særegenhetene ved kunst- kultursektoren. Her kan det eksempelvis trekkes frem en pianist (frilanser) som fikk tilkjent dagpenger, med krav om å føre opp all yrkesaktivitet på meldekort. Da vedkommende spurte NAV om grensene for hva som var yrkesaktivitet skulle forstås, fikk han beskjed om at øving på piano hjemme i stuen var yrkesaktivitet som skulle føres opp, og beskjed om at mye egenøving kunne føre til reduksjon i, eller bortfall av ytelse. Som pianist er jevnlig og kontinuerlig egenøving avgjørende for muligheten til å få nye jobber som pianist, og vedkommende fikk i realiteten da altså det umulige valget mellom å la vær og øve for å kunne motta dagpenger ett år, men miste reell mulighet til fremtidig inntekt, eller å fortsette egenøving for å risikere å miste dagpengene som i den perioden var livsgrunnlaget.

Tiltak

Organisasjonene på kunst- og kulturfeltet har lenge tatt til orde for at det burde opprettes et spesialisert NAV-kontor hvor man kan samle, og opparbeide seg bedre kompetanse på kulturfeltets særegenheter, og på syklusøkonomi og kombinasjonsinntekter. Å møte saksbehandlere med spesialkompetanse når kunstnerne og kulturarbeiderne trenger råd og veiledning, ville bidra til at NAV oppleves mer tilgjengelig og med det senket terskelen for å ta kontakt.

En slik løsning ville også kunne bidra til en mer helhetlig og likeverdig saksbehandling for enkeltpersoner, samt fungere som et kompetansesenter for organisasjonene på kulturfeltet. Et spesialisert kontor ville mest sannsynlig avlaste kunstnerorganisasjonene betydelig, og også bidra til mer effektiv saksbehandling hos NAV, med færre ankesaker. Med et arbeidsliv i endring, vil nok også andre yrkesgrupper og sektorer fremover preges mer av en lappeteppetøkonomi. En slik løsning vil derfor være positiv for hele arbeidslivet.

Det er også ønskelig at NAV i større grad kunne tilby kurs og foredrag i de nevnte gruppenes sosiale rettigheter, også i anledning relevante bransje- og fagforumer (konferanser, seminarer osv). Dette er noe Creo gjerne ville samarbeidet om.

NAVs hjemmesider har mest sannsynlig også et forbedringspotensial, spesielt når det gjelder grupper som ikke faller inn under en «A4 kategori», men har en kombinasjon av inntektsformer. Eksempelvis har NAV på sin informasjonsside for sykepenger, kun underkategorier som «arbeidstaker»/ «selvstendig næringsdrivende»/ «fisker»/ «uføretrygdet», men ingen kategori for de med flere inntektskilder. Å finne «sin» gruppe, om enn informasjonen man møter er «ta kontakt med NAVs kompetansesenter for de med kombinasjonsinntekter» ville være et stort fremskritt.

Et kompetansesenter ville på sikt, etter å ha høstet erfaringer om gjentakende spørsmål og henvendelser, også kunne bidra med å utarbeide en mer relevant informasjonsstrategi for disse gruppene.

NAVs sykeforsikringsordning

Dagens frivillige tilleggstrygd skal være en selvfinansierende forsikringsordning, og er således ikke en sosial tilleggsordning for å dekke opp for manglende lovfestede rettigheter. Premien er derfor også uforutsigbar og endres hyppig, noe som er svært krevende for kunstnere som oftest både har lav, og svært variabel inntekt. Tilleggsforsikringen for selvstendig næringsdrivende er også svært dyr, og lavtlønte kunstnere og kulturarbeidere har rett og slett ikke råd til å tegne den.

«Kunstnarkår» viser til at ordningen er ukjent for mange, men viser også til at mange av de som er kjent med den likevel ikke tegner den. Det skrives at «det kan tenkjast at mange reknar premiesatsane for å vere for høge», noe Creo kan bekrefte. Dette er på mange måter å betrakte som en ond sirkel; ordningen er for dyr og derfor tegner ingen forsikringen, samtidig må flere ta del i ordningen for at den skal bli rimeligere. Creo har ingen tro på at bedre informasjon om ordningen vil medføre at flere av våre medlemmer tegner den, med mindre premiene samtidig reduseres betydelig. Alternativene, slik vi ser det, er derfor enten å subsidiere premiesatsene for en periode slik at flere vil ønske og kunne ta del i forsikringsfelleskapet, eller å innføre 100% sykepengedekning fra 17. dag. Kort sagt; *enten må sykepengedekningen opp, eller forsikringspremien ned*. En annen mulighet er å gjøre forsikringen obligatorisk for alle selvstendige, men da til en betydelig lavere kostnad. Ifølge meldingen er det kun 14% av samtlige enkeltpersonsforetak i Norge som har tegnet forsikringen så potensiale for en bred og rimelig ordning burde være til stede.

Likevel er det en god del kunstnere og kulturarbeidere som gjennom en relativt stor ansettelses prosent, har et godt sikkerhetsnett, samtidig som de også har noe næringsinntekt fra et enkeltpersonforetak. For denne gruppen vil en obligatorisk forsikringsordning ikke nødvendigvis være hverken viktig eller hensiktsmessig. En utredning, skulle det bli aktuelt, bør vurdere om en obligatorisk ordning kun bør gjelde for de selvstendig næringsdrivende med næring som primærinntekt/en viss prosentandel av inntekten.

I utredningen «Selvstendig og trygg» nylig gjennomført av Vista analyse (der LO ikke var representert i referansegruppen) vises det til «tegn til uheldig utvalg» i ordningen, og det tas til orde for å løse dette «med differensierte premier, der det foretas en individuell vurdering av risikoen for sykdom hos den enkelte». Dette mener Creo er høyst usolidarisk, og vi stiller oss svært kritiske til en slik løsning.

Avslutning

Temaene departementet ber om innspill på er på ingen måte nye. Dette er problemstillinger Creo har arbeidet med i en årrekke, og vi ønsker derfor også å vise til tidligere innspill sendt til Arbeids- og inkluderingsdepartementet, Næringsdepartementet, Kultur- og likestillingsdepartementet og andre departement.

Erfaringene fra pandemien, beskrivelsene av realitetene for kunstnere i «Kunstnarkår», samt ulike forskningsrapporter og undersøkelser, bekrefter alle det samme; *det er et akutt behov for å sikre selvstendige kunstnere og kulturarbeidere et bedre sosialt sikkerhetsnett enn de har i dag*. Uten kunstnere som kan leve av kunsten har vi ikke et kulturliv. Å satse på kunstnerøkonomien er derfor et av de viktigste grepene regjeringen kan gjøre for å nå sine kulturpolitiske ambisjoner.

Creo bidrar gjerne aktivt i det videre arbeidet.

Med vennlig hilsen

For Creo – forbundet for kunst og kultur



Nestleder, Christine Thomassen